

Баймусаева Б.Ш., Асанкызы А.

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университет,

Шымкент, Қазақстан республикасы

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРМЕН ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ ЖҰМЫС БАРЫСЫНДАҒЫ ОЙЫННЫҢ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ РӨЛІ

Балалық шақтың негізгі бөлігін ойын құрайды. Бала ойын арқылы қоршаған дүниені таниды, жеке тұлғасын, мінез-құлқын қалыптастырады. «Бота ұйқтағанда, бала ойнағанда өседі» деген қазақтың халық мақалы текке айтылмаса керек. Ол балалар үшін әлеммен қарым-қатынас кезінде туындайтын шексіз қажеттілік пен қызығушылығынан туындайтын іс-әрекеттің бір түрі. Ойын кезінде баланың ойлауы мен елестеу қабілетінің ерекшеліктері, оның белсенділігі, эмоционалдығы, қарым қатынасқа түсудің қажеттілігі ашық көрінеді. Ойын арқылы бала үлкендер әлеміне еніп, әлеуметтік негізді қамти отырып, рухтық бағалықты қамтиды.

Баланың эстетикалық, физикалық, саналық дамуында ойын үлкен орын алады. Ойынның дамытушы маңыздылығын баланың жанжақты дамуында бағаламау мүмкін емес. Ойын бала жасында органикалық негізді құрайды. Егер де ересектер дұрыс басшылық етсе, ол кереметтіктер тудырады. Ойын баланың іс-әрекет формасы ретінде оның психикалық процестерінің және тұлғалық белгілерінің сәйкестілік дамуына мүмкіндік тудырады. Ойын баладан ынталығын, көпшілдігін, басқа балалармен қатынаста болуын талап етеді. Сондықтан әртүрлі ауытқуы бар балалармен түзету жұмысын ұйымдастыруда ойын әрекетінің маңызы зор. Бұзылған және сақталған анализаторлардың жаттығуына ойын әрекеті ізгі құрал болып есептеледі.

Ойын сөйлеу тілі дамуы мен сөздік қатынастың құралы және белсендірудің қайнар көзі деп айтуға болады. Адамның интеллектуалды және эмоционалды дамуы сөйлеу тілін қамтумен тығыз байланысты. Сондықтан бала жасында тілдің дамуы ерекше орын алады. Бала ойнай ма, еңбек ете ме, осының барлығы қоршаған ортамен қарым-қатынас болып санала отырып, сонымен қатар тілдің дамуының бір негізі ретінде көрінеді. Ойын үстінде сабаққа қарағанда бала күрделі мәселелерді шеше біледі. Ойын баланың ойлау белсендігін арттыра түседі. Ойында бала өз еркімен ойын міндеттерін шешіп және оларды өз сөзімен айта білуге үйренеді.

Әдістемелік дұрыс жоспарланған, оның мазмұнына және ұйымдастыруына қойылатын талаптарына сай келетін халық ойын мүмкіндіктері шектеулі балалармен жүргізілетін түзетушілік жұмыс процесінде сөйлеу тілін түзету және дамыту құрал ретінде алатын орны зор болуы тиіс. Қазақ халық ойындары немесе оның үзіндісі, дәстүрлі қазақ халық ойын процесіне логопедиялық сабақтың нақты мақсат, міндеттеріне сай әдістемелік дұрыс іріктелген арнайы тәсілдер енгізу, мүмкіндіктері шектеулі балалардың сөйлеу тілінің коммуникативті функцияларын

калыптастыру және түзетушілік міндеттерді шешу мақсатымен ойынның мазмұнын қарастыру және толықтыруды көздейді. Балаларға бір ойын негізінде әр түрлі жақтан амал ету, логопедиялық жұмыста әр түрлі арнайы тәсілдер, материалдар қолдануға, ойынның мазмұны, міндеттері, балалардың сөйлеу тіліне қойылатын талаптарды өзгертуге мүмкіндік туады.

Логопед сөйлеу тілінің даму деңгейіне сүйене отырып, ойынды ойымдастырады, сұрақтар, күрделігі әр түрлі тапсырмалар тұжырымдайды. Оларды балалардың сөйлеу мүмкіндіктеріне қарай жеңілдетіп немесе күрделендіріп отырады. Осыған байланысты балалардан да жауап талап етеді.

Ойын барысында барлық әрекеттерін сөзбен білдіру, сөйлеу әрекетін белсендіруге қажетті жағдай жасау, дыбыс айтуының, лексикалық-грамматикалық құрылымның бұзылыстарын түзету, моторлы функцияларын жетілдіру; перцепция дағдыларын қалыптастыру; есту, көру, сипап сезу қабылдауларын, психикалық процестерін, көріп есте сақтауын дамыту жүзеге асады.

Мысал ретінде қазақ халық ойындарын алсақ, сабақтың мақсат, міндеттеріне байланысты логопедиялық жұмыстың әр кезеңінде қолдануға болады: дайындық, дыбысты машықтандыру, ажырату, коммуникативті дағдыларын қалыптастыру. Ойын типологиясы, бір ойынды логопедиялық жұмысының кезеңін сақтай отырып, әр түрлі мақсатпен, әр түрлі жастағы, сөйлеу тілінің даму деңгейі әртүрлі балалармен, әртүрлі жағдайда өткізуге кең мүмкіншілік береді.

Ойын реті келесідей:

- Логопед ойынды атайды. Балалар оның артынан қайталайды, содан кейін өзбетінше ойынның атын атайды.

- Балалардың жасына сай, әрекетке ниеттейтін түсінікті және оңай түрде түсіндіру.

- Халық ойындарының мазмұнын балаларға түсінікті және оңай түрде түсіндіру. Әрекеттерді, қимыл қозғалыстарды жаттықтыру. Қалыптастырып жатқан қимылдарды вербальдау. Әр тапсырманың мақсатын, жұмыстың мазмұнын түсіндіру.

- Лексикалық жұмыс ойынның міндетті элементі болып табылады. Ойын кезінде кездесетін жаңа сөздерді балаларға түсіндіріп, қайталатып айтқызу керек.

- Түзету жұмысы логопедиялық сабақтың мақсатына сай жүргізіледі: қимылдарын жетілдіру, дыбыстарды дұрыс айтқызу.

- Әр баланың әрекетін міндетті түрде сөзбен бағалай отырып, ойынды аяқтау. Қоғамдық мотивтерін енгізу.

- Логопедпен және балалармен қалыптастырылған функцияларды бағалау; әрі қарай жалғастыратын әрекетін анықтау үшін ойынға қатысушының әр қайсысының әрекетін бағалау қажет, меңгерген білімдері, дағдылары, іскерліктері бағаланады.

Дайындық кезеңінде логопедиялық сабақтың мақсаты мен міндеттеріне байланысты қазақ халық ойындарын, ойын материалын іріктеу, олардың түзетушілік бағытын анықтау, балалардың жеке, психикалық сөйлеу

ерекшеліктерін ескере отырып, ойын материалын адаптациялау, дидактикалық-көрнекі материалдарды дайындау, балаларды ұйымдастыру, коррекциялық тапсырмаларды орындауға дайындау жұмыстары жүргізіледі.

Негізгі кезеңде балалардың коррекциялық ойынға үйретуінде қолданатын әдістер мен тәсілдерді анықтау жұмыстары жүргізіледі. Коррекциялық ойын кезінде балалардың сөзсіз функциялары және сөйлеу тілінің компоненттерін қалыптастыру және түзету жұмыстары жүргізіледі.

Қорытынды кезең – ойынға қатысушылардың әр қайсысының әрекетіне сөзбен баға беру жұмыстары жүргізіледі.

Қорыта айтқанда, мектеп жасына дейінгі балалармен жүргізілетін коррекциялық-педагогикалық процесс сөйлеу тіліндегі ауытқуды жоюына кешенді әдіс-амал табуын талап етеді. Балалардың сөзсіз және сөйлеу тілінің процестерін қалыптастыруда логопедиялық сабақтар ойын түрінде өткізілуі тиіс, балаларда тұрақты коммуникативті дағдыларын қалыптастыру мақсатымен көздеу керек.

Үйретушілік, түзетушілік, тәрбиешілік міндеттерді шеше отырып, халық ойындарын ебімен қолдану балалардың шаршағандығын азайтады, балалардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады. Ж. С. Кушекбаева, А. М. Ракат, А. Б. Жахан «3-4 жастағы балаларға арналған логопедиялық жаттығулар» атты мақаласында жазғандай, мектепке дейінгі жастағы балаларда сөйлеуді қалыптастыру фонематикалық естуін дамытумен, әрі лексикалық-грамматикалық кезеңінің қалыптасуымен тығыз байланысты. Сондықтан, баланың дыбыс айту кемшілігі ерте жастан және нәтижелі түзетілсе, мектеп кезеңіндегі оқу және жазу қабілетін меңгеруінде қиындықтар болмайды [1, 20 б.].

Әдебиет:

- 1 Кушекбаева Ж. С., Ракат А. М., Жахан А. Б. 3-4 жастағы балаларға арналған логопедиялық жаттығулар // Молодой ученый. – 2017. – № 51.1 (185.1). – 18-20 бб.